

**Ahmet Murat Özel. *Taşı Taşırmak: Bir Cami Risalesi.*
1. baskı. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2023. 100 s.
ISBN: 978-625-6999-50-3***

ABDULLAH TAHA ORHAN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türkiye
Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Theology, Türkiye
abdullahorhan@nevsehir.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-5055-4712>

Akademisyenler sadece akademik metin üretmekle mi mükelleftir? Bu anlamda akademi can sıkıcı, soğuk bir mecra mıdır? Kanaatimce değildir, zira akademi sınırları dahilindeki dil ve üslup Türkçenin geniş imkanları kullanılarak daha insancıl, daha estetik bir hale getirilebilir. Diğer taraftan, akademisyenin akademiye borcu olduğu kadar içinden çıktığı topluma da bir borcu, bir diyeceği vardır ve bunu gerçekleştirmenin en salim yolu toplumsal etki yapabilecek, genel okur kitlesine hitap eden metinler üretebilmektir. Bunun ilahiyat disiplinlerinde, bir hadis akademisyeni olan M. Enes Topgül'ün *Ravi: Hicri İkinci Yüzyılda Bir Muhaddisin İlim Serüveni* (2021) isimli romanı ya da bir tasavvuf akademisyeni olan İbrahim Baz'ın romanları gibi güncel ve çok güzel örnekleri mevcut. Tasavvuf akademimizde hem akademi içi dil işçiliğine özen göstererek çağdaş Türkçede yeni bir akademik dil inşa etme gayretinde olan hem de edebî ürünleriyle genel okura hitap eden ve memleketin tabiri caizse dil kalitesini yükselten örneklerin başında ise aynı zamanda bir şair olan Ahmet Murat Özel geliyor.

Özel, yakın zamanda bir cami risalesi yazdı: *Taşı Taşırmak* (2023). Hacmi itibarıyla mütevazı olan bu metin, İslam medeniyetinde cami fikrine kısa denemeler eşliğinde mütevazı bir katkı gibi görülebilir. Fakat içerik itibarıyla bu eserin hiç de azımsanmayacak katkıları olduğunu düşünüyorum. Öncelikle toplumsal hayatımızın merkezinde olan camiye bu şekilde ele alan benzer bir çalışmaya çok sık rastlamadığımızı itiraf etmeliyiz. Özel bu eserde ne yapıyor? Eserin muhtevasını Süleymaniye Camii'ni merkeze alarak cami üzerine soyutlamalar, caminin maddi, manevi varlığını anlamlandırma girişimleri ve caminin yapı elemanları üzerinden bazı metafizik düşüncelere giriş, şeklinde özetleyebiliriz. Esere dikkat çekme nedenim esasen tam olarak

bu metafizik bağlam. Özel böylelikle, bir tasavvuf akademisyeni olarak camiyi aslında tasavvufi/metafizik bir şekilde okumuş oluyor.

Evveleminde söze kitabın isminden başlayalım: “Taşı taşırılmak.” Yazar eserinde bu ismi açıktan şerh etmez. Fakat içeride ipuçlarını bulmak mümkün. Öncelikle caminin, özelde de Süleymaniye’nin, zahiri itibarıyla bir “taş yığını” olduğu aşikar; bina taşların üst üste yığılmasından ortaya çıkar. Lakin diğer taraftan cami bir taş yığınından ibaret değildir, zira o taş alelade bir taş değil, *taşırılmış* bir taş kütesidir. Camide bir taşma, daha doğru ifadeyle adına “çil çil kubbelerin serpildiği” Hak canibinden, sudûr gibi bir taşırılmadan söz edebiliriz. Fakat bu sudûr âlemden Hakk’a, aşağıdan yukarıya doğru bir “kabarma” şeklinde cereyan eder: “kubbe ve minaresiyle cami mimarisinin göğe doğru yaptığı dikey hamlenin (kabarmasının), böylesi bir çekimin (cezbenin) ürünü olduğunu söylemek de mümkündür” (s. 49). Hasılı caminin varlığı her şeyden önce Hakk’ın cezbesine, ardından âlemin kabarmasına matuftur. Tam bu noktada ressam Abidin Dino’nun muhayyel Sinan biyografisinde bahsettiği bir nokta bize açılım sağlayabilir. Şöyle diyor Dino: “Sinan oldukça hantal bulmuştu Ayasofya’yı. Ona göre bir yapı, aşağıdan yukarıya süzülüp boy vermeliydi; oysa bu mabet, yukarıdan aşağıya abanıyordu yeryüzüne.”¹ Burada Özel’in, bu “kabarma” ya da “süzülüp boy vermede” bir de incizab boyutu olduğunu tespit etmesinin önemli bir katkı olduğunu belirtmeliyim.

Eser Süleymaniye’yi ve genel olarak cami düşüncesini farklı boyutlarıyla ele alan 20 kısa denemeden oluşuyor. Bu yazılar camiyi imar eden olarak mümin ile onun bir eseri olarak cami arasındaki ilişkinin duygusal ve düşünsel uzanımlarına temas eden tecrübî metinler şeklinde değerlendirilebileceği gibi İslam sanat felsefesi, hatta kısmen ibadet felsefesine yardımcı metinler olarak da okunabilecek bir inceliğe sahip.

Hacmi küçük ama tesiri ve derinliği büyük bu eserin esasen yolu camiden geçen herkes için, fakat özellikle ve hayatiyetle de ilahiyat akademisyenleri ve öğrencileri için faydalı olacağını düşünüyorum. Zira eser yukarıda kısmen temas ettiğim gibi camiyi tikel ve tümel boyutlarıyla hem bir cami olarak külliyeyle hem de parçalarıyla çözümlenmeye çalışıyor. Eseri okuyan biri, akabinde camiye gittiğinde kendisini muhakkak anlam üzerinde düşünmek mecburiyetinde hissedecek: Ben neredeyim? Bu caminin anlamı ne? Ya

* Katkılarından ötürü M. Enes Topgöl ve Abdullah Uğur’a müteşekkirim.

¹ Bu güzel açılımdan ve Dino’nun eserinden haberdar olmama sağlayan, Murat Pay’ın şu yazısı oldu: “Abidin Dino’nun Mimar Sinan’ı”, Zift Sanat, <https://ziftsanat.com.tr/abidin-dinonun-mimar-sinanini/> (29.11.2023)

Yazının ardından Dino’nun eserini ben de alıp okudum, fakat daha eski bir baskısını bulabildim, o yüzden burada o baskıya atıf yapıyorum: Abidin Dino, *Sinan: Bir Düşsel Yaşamöyküsü*, İstanbul: YKY, 1999, 38.

mihrap, minber, kubbe, minare, alem, şerefe? Böylelikle camiyle düşünsel ve duygusal bir iletişim kurarak camiyle bütünleşecek. İbnü'l-‘Arabî'nin tabiriyle kevn-i câmi‘ olan insanın camiyle kucaklaşması bu. Belki de topluca ibadet ettiğimiz bu mekanlar için medeniyetimizde mescid yerine cami kelimesinin yerleşmiş olması bu yüzdendir. Camiler, Özel'in kitabın son yazısında işaret ettiği gibi (s. 100) özelde de Süleymaniye Camii, Hakk'ın el-Câmi‘ ismine mazharlar.

Tekrar ifade edecek olursak, eser cami ve unsurlarını insanla ilişkisi bağlamında tasavvufi ve dolayısıyla metafizik derinlikle ele alması bakımından literatürde biricik bir konumda bulunuyor. Eseri hem ibadet felsefesi hem sanat felsefesi hem de mimari metafiziği gibi literatürlere eklemek mümkün. Diğer taraftan Mimar Sinan ve Süleymaniye çalışmaları arasında artık bu eserin de yer alması kaçınılmaz. Bu küçük risale olmaksızın Sinan'ı ve eserlerini metafizik düzlemde okumak mümkün olamaz. Özel'in Sinan'ı ve camiyi okuma biçimi onu, bir sanat dehası olarak Batılı muadilleriyle yarışan seküler bir sanatkâr şeklinde takdim etme zafiyetinden bizleri kurtarıyor.²

Özel'in bu enfes metafizik mimari çözümlerine bir örnek olarak kutsala dokunmak ve dokunamamak arasındaki gerilim fikrini verebiliriz. Kutsalla ilişkimizde bir tenzih ve teşbih dengesi vardır. Bu yüzden insanoğlu bir yandan kutsalı yüceltecek denli mabetler yaparken onu “dokunulabilir hale getirmek için de uğraşır” (s. 23). Bu, sahici ve insanı besleyen bir ikilemdir. Süleymaniye gibi devasa bir mabede elbette ki tam olarak “hiçbir zaman dokunamayız” (s. 42), ancak Süleymaniye bize kendisini giyinme imkânı sunar, dolayısıyla işlem-kaplam ilişkisiyle kutsala temas etmiş oluruz: “Onu iştiriz, görürüz, koklarız, tadarız, giyinerek dokunuruz” (s. 44). Bu Haceru'l-esved'e dokunmak gibidir aslında, dokunmak “kişiye orada “kişisel” olarak bulunduğunu” hissettirir ve “dokunduğu şeyin varlığını dokunan kimseye ve dokunan kimsenin varlığını da o nesneye” kanıtlamasını sağlar (s. 43). Yazarın “giyinme” şeklinde tasvir ettiği bu dokunma biçimi insana, fiziksel dokunmanın çok ötesinde bir tecrübe imkânı sunar.

Eserin akademik bir iddiası olmadığından eseri akademik olarak eleştirmek haksızlık olur. Ancak yine de eserin bazı açılardan geliştirilebileceğini ifade etmeliyim. Örneğin eser boyunca özellikle sanat

² Bu vahim yanılığın bir örneği olarak bkz. Selçuk Mülayim, *Sinan bin Abdülmennan, Bir Dünya Mimarının Hayat Hikayesi Eserleri ve Ötesi*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2010. Mülayim'e göre Sinan “inanç boyutunu aşan [vurgular bana ait, A.T.O], genişleten, bu yüzden farklı dinlere mensup insanları da kolaylıkla kendisine çeken bir tılsıma sahiptir”, nitekim o “yalnızca inanç boyutuyla açıklanama[z]” (ss. 20-21). Sinan'ın “kimliği ile İslâm kültürünü örtüstürmek, ancak Osmanlı bağlamında bir ölçüde mümkün”dür (s. 32).

düşüncesi bağlamında atıf yapılan isimlerin hemen tamamı Batılı yazarlar. Oysa bu konularda söz söylemiş mimari, sanat, ibadet estetiği ve metafiziği gibi konularda eser vermiş “içeriden” isimlerden de bahsetmek mümkün. Evveleminde kanaatimce Sinan’ın çağdaşlarımızdan bir varisi olarak addedebileceğimiz Turgut Cansever’in mimari düşüncesinden istifade etmeksizin bu sahada söylenecek sözler hep eksik kalacaktır.³ Zira Cansever, mimaride tevhid düşüncesinden, soyut imanın somut tezahürü olarak mimariden bahseden ve bunu pratize etmeye gayret eden bir mimardır.⁴

Ahmet Murat Özel’in serbest bir dil kullanarak herhangi bir akademik jargona uyma kaygısı gütmeyen yazdığı bu metin, benzerlerinin akademide neden yapılamayacağını sorgulamama vesile oldu. Hem Özel’in hem de bu satırların yazarının müntesip olduğu akademik disiplin, yani tasavvuf, bunun için hassaten biçilmiş kaftan hüviyetinde.⁵ Medeniyetimizin görünür miraslarına neden tasavvufi, metafizik derinlikle bakmaya çalışmayalım ki? Bunu neden akademide yapamayalım ki? Ya da bunu daha da genişleterek tasavvuf tarihimizin miras yapıları olarak tekkeleri, dergahları ve hepsinin selefi olan, Hz. Peygamber’in mescidindeki suffeyi neden bu gözle yeniden ele almayalım ki? Hasılı Özel’in bu eseri, dinin kurumsal, toplumsal izdüşümlerini, onların estetik boyutunun metafiziğini yapmak suretiyle akademik alana taşımak zorunda olduğumuzu düşündürüyor, okuruna bunun için umut aşıyor.

³ Cansever’in düşüncelerini takip etmek için şu eserlere bakılabilir: Turgut Cansever, *İslam’da Şehir ve Mimari*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009; Turgut Cansever, *Osmanlı Şehri*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010; Turgut Cansever, *Sonsuz Mekânın Peşinde: Selçuk ve Osmanlı Sanatında Sütun Başlıkları*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2010; Turgut Cansever, *Mimar Sinan*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2010; Halil İbrahim Düzenli, *İdrak ve İnşa: Turgut Cansever Mimarlığının İki Düzlemi*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2019.

⁴ Hususan Sinan üzerine epey bir esere atıf yapılabilir. Ancak bunlar içinde iki tanesi daha ön plana çıkıyor. Sinan ve eseri üzerine yapılacak herhangi bir çalışmada muhakkak bu eserlerden istifade etmek gerek: Uğur Tanyeli, *Mimar Sinan: Tarihsel ve Muhayyel*, İstanbul: Metis, 2020; Gülru Necipoğlu, *The Age of Sinan: Architectural Culture in the Ottoman Empire*, London: Reaktion Books, 2005.

⁵ Bu bağlamda özellikle tasavvuf sahasında yapılacak akademik araştırmaların bağlamını genişletmekle ilgili yerinde bir önerisi olan, alanın duayenlerinden Arthur Buehler’e kulak vermeliyiz: Arthur F. Buehler, “Researching Sufism in the Twenty-first Century: Expanding the Context of Inquiry,” *Bloomsbury Companion to Islamic Studies*, ed. Clinton Bennett, New York: Bloomsbury Academic, 2013, 93-118; Türkçe tercümesi için bkz. “Yirmi Birinci Yüzyılda Tasavvuf Araştırmaları: Tetkik Bağlamını Genişletmek”, çev. Mehmet Atalay, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2015): 193-226. Buehler’in bu makalede bir örnek olarak işaret ettiği gibi, akademide daha cesur adımlar atarak daha evvel akademinin konusu olmayan yeni fenomenleri akademik araştırma konusu edinebileceğimizi düşünüyorum. Özellikle tasavvuf ve metafizik bağlamında bu elzem görünüyor.

KAYNAKÇA

- Buehler, Arthur F. "Researching Sufism in the Twenty-first Century: Expanding the Context of Inquiry," *Bloomsbury Companion to Islamic Studies*, ed. Clinton Bennett, New York: Bloomsbury Academic, 2013, s. 93-118; Türkçe tercümesi için bk. "Yirmi Birinci Yüzyılda Tasavvuf Araştırmaları: Tetkik Bağlamını Genişletmek", çev. Mehmet Atalay, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31 (2015): 193-226.
- Cansever, Turgut. *İslam'da Şehir ve Mimari*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.
- Cansever, Turgut. *Mimar Sinan*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2010.
- Cansever, Turgut. *Osmanlı Şehri*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Cansever, Turgut. *Sonsuz Mekânın Peşinde: Selçuk ve Osmanlı Sanatında Sütun Başlıkları*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2010.
- Dino, Abidin. *Sinan: Bir Düşsel Yaşamöyküsü*. İstanbul: YKY, 1999.
- Düzenli, Halil İbrahim. *İdrak ve İnşa: Turgut Cansever Mimarlığının İki Düzlemi*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2019.
- Mülayim, Selçuk. *Sinan bin Abdülmennan: Bir Dünya Mimarının Hayat Hikayesi, Eserleri ve Ötesi*. İstanbul: TDV İSAM Yayınları, 2021.
- Necipoğlu, Gülru. *The Age of Sinan: Architectural Culture in the Ottoman Empire*. London: Reaktion Books, 2005.
- Tanyeli, Uğur. *Mimar Sinan: Tarihsel ve Muhayyel*. İstanbul: Metis, 2020.

